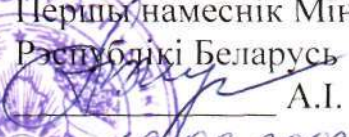

Міністрэства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне
вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь па педагагічнай адукацыі

ЗАТВЕРДЖАЮ
Першы намеснік Міністра адукацыі
Рэспублікі Беларусь
 А.І. Жук
10.02.2009
Рэгістрацыйны № ТД-А.160/тып.

ЛІТАРАТУРНАЕ КРАЯЗНАЎСТВА

Тыпавая вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў па спецыяльнасцях:
1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура;
1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць;
1-02 03 05 Беларуская мова і літаратура. Журналістыка

УЗГОДНЕНА

Старшыня вучэбна-метадычнага
аб'яднання вышэйшых навучальных
устаноў Рэспублікі Беларусь
па педагагічнай адукацыі
 П.Дз. Кухарчык

29.05.08

Начальнік Упраўлення вышэйшай і
сярэдняй спецыяльнай адукацыі
 Ю.І. Міксюк

10.02.2009

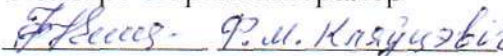
УЗГОДНЕНА

Першы прарэктар Дзяржаўнай
установы адукацыі
“Рэспубліканскі інстытут
вышэйшай школы”

 І.В. Казакова

26.01.2009

Эксперт-нормакантралёр

 П.М. Ключевіч

26.01.2009

Мінск 2008

СКЛАДАЛЬНІК:

А.І. Лугоўскі, дацэнт кафедры беларускай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат педагагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў";

Т.М. Дасаева, загадчык кафедры замежнай журналістыкі і літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ў ЯКАСЦІ ТЫПАВОЙ:

Кафедрай беларускай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка"

(пратакол №__7_ ад 31.03.08);

Навукова-метадычным саветам ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка"

(пратакол № 3 ад 24.04.08);

Навукова-метадычным саветам па гуманітарнай адукацыі вучэбна-метадычнага аб'яднання вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь па педагагічнай адукацыі

(пратакол № 3 ад 27.05.08)

Адказны за выпуск: АЛ. Лугоўскі

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Літаратурнае краязнаўства гэта дапаможная дысцыпліна літаратуразнаўства, якая займаецца вывучэннем літаратурнай гісторыі пэўнай мясцовасці.

Тыпавая вучэбная праграма па дысцыпліне "Літаратурнае краязнаўства" прызначана для рэалізацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі ў межах цыкла спецыяльных дысцыплін.

Дысцыпліна "Літаратурнае краязнаўства" звязана з іншымі дысцыплінамі вучэбнага плана: гісторыяй Беларусі, вуснай народнай творчасцю, гісторыяй беларускай літаратуры, метадыкай выкладання беларускай літаратуры.

Літаратурнае краязнаўства вывучаецца ў другім семестры першага года навучання ў ВНУ і мае прэпедэўтычную накіраванасць.

Мэта вывучэння дысцыпліны - падрыхтоўка студэнтаў да ўсебаковага ўспрымання літаратурных з'яў і самастойнай працы па арганізацыі літаратурнага краязнаўства ў школе.

Заданы выкладання дысцыпліны:

- засваенне гісторыі развіцця літаратурнага краязнаўства ў Беларусі;
- фарміраванне трывалых ведаў пра літаратурныя мясціны розных рэгіёнаў Рэспублікі Беларусь;
- выпрацоўка асобных навыкаў практычнай дзейнасці ў галіне літаратурнага краязнаўства;
- азнаямленне з агульнымі пытаннямі літаратурна-краязнаўчай дзейнасці настаўніка ў вучэбным працэсе і ў пазакласнай выхаваўчай працы;
- выхаванне эстэтычнага густу, духоўнасці, грамадзянскасці і патрыятызму.

У выніку вывучэння дысцыпліны "Літаратурнае краязнаўства" студэнты павінны

ведаць:

- гісторыю і сучасны стан літаратурнага краязнаўства ў Беларусі;
- асноўныя літаратурныя і мастацкія музеі Беларусі і рэгіёна, спецыфіку іх працы, дакументальны і прадметны матэрыял музея асобнай мясцовасці;
- галоўныя культурна-асветніцкія цэнтры Беларусі і рэгіёна, іх функцыі і ролю ў арганізацыі і правядзенні краязнаўчых мерапрыемстваў;
- агульныя метады і прыёмы вядзення краязнаўчай работы, а таксама прыватныя метадыкі літаратурнага краязнаўства;
- метадыку арганізацыі літаратурна-краязнаўчай працы ў школе;

умець:

- працаваць з дакументамі, літаратурнымі крыніцамі і іншымі матэрыяламі, якія выклікаюць інтарэс для краязнаўства;
- праводзіць экскурсію па асобным рэгіёне, рабіць запісы, фатаграфаваль дакументальны і прадметны матэрыял на памятным месцы;
- збіраць і захоўваць матэрыял, які можа быць выкарыстаны ў працы музея або культурна-асветніцкай арганізацыі;
- арганізоўваць літаратурна-краязнаўчую працу ў школе.

У аснову структуравання зместу дадзенай дысцыпліны пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел вучэбнага матэрыялу на 4 адносна самастойныя раздзелы (тэмы). Першы знаёміць студэнтаў з прадметам і задачамі курса, з гісторыяй станаўлення і развіцця агульнага і літаратурнага краязнаўства ў Беларусь У другім даецца агляд сеткі дзяржаўных музеяў на тэрыторыі сучаснай Беларусі і асобна вылучаецца дзейнасць дзяржаўных літаратурных музеяў. Трэці раздзел прысвечаны рэгіянальнаму літаратурнаму краязнаўству ў адпаведнасці з сучасным адміністрацыйным падзелам краіны на вобласці і раёны. У гэтым раздзеле праграмы даюцца агульныя пытанні, пры раскрыцці якіх выкладчык дысцыпліны выкарыстоўвае канкрэтны рэгіянальны матэрыял. У чацвёртым раздзеле разглядаецца метадыка арганізацыі літаратурна-краязнаўчай працы ў школе.

Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

Найболыя эфектыўнымі метадамі (тэхналогіямі) вывучэння гэтай дысцыпліны з'яўляюцца: праблемнае навучанне (праблемнае выкладанне, часткова-пошукавы і даследчы метады); камунікатыўныя тэхналогіі, заснаваныя на актыўных формах і метадах навучання (дыскусія, прэс-канферэнцыя, круглы стол, прэзентацыя і інш.), гульнёвыя тэхналогіі (дзелавыя і ролевыя гульні).

Практычная арыентаванасць дысцыпліны заключаецца ў тым, што набытыя навыкі і ўменні літаратурна-краязнаўчай працы павінны спрыяць паспяховаму правядзенню культурна-асветніцкай, папулярна-затарскай дзейнасці настаўніка-філолага.

Праграма разлічана на 50 гадзін. З іх 34 аўдыторныя гадзіны: 20 лекцыйных і 14 гадзін практычных заняткаў.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№	Назвы тэм	Усяго аўдыторных гадзін	Колькасць аўдыторных гадзін	
			Лекцыі	Практычныя
1	Агульныя пытанні краязнаўства	4	4	
1.1	Краязнаўства як навука і вучэбны прадмет	1	1	
1.2	Літаратурнае краязнаўства як галіна агульнага краязнаўства	1	1	
1.3	Псторыя станаўлення і развіцця агульнага і літаратурнага краязнаўства ў Беларусі	2	2	
2	Літаратурныя музеі як навукова-даследчыя і навукова-метадычныя цэнтры краязнаўства	4	2	2
3	Рэгіянальнае літаратурнае краязнаўства	20	12	8
4	Арганізацыя літаратурнага краязнаўства ў школе	6	2	4
	Усяго:	34	20	14

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

1 Агульныя пытанні краязнаўства

1.1 Краязнаўства як навука і вучэбны прадмет

Паняцце краязнаўства. Суадносіны беларусазнаўства і краязнаўства. Краязнаўства як навука і вучэбны прадмет. Аб'ект і прадмет агульнага краязнаўства. Комплекснае і галіновае (гістарычнае, літаратурнае, этнаграфічнае, геаграфічнае, прыродазнаўчае) краязнаўства.

1.2 Літаратурнае краязнаўства як галіна агульнага краязнаўства

Літаратурнае краязнаўства як адзін з напрамкаў у вывучэнні краю. Аб'екты вывучэння: фальклор, літаратурныя мясціны, жыццё і творчасць пісьменнікаў, звязаных з краем, мясцовы друк і друкарні і інш. Метады літаратурнага краязнаўства: экскурсіі па памятных мясцінах, сустрэчы і перапіска з пісьменнікамі-землякамі, іх блізкімі і знаёмымі, пошукі матэрыялаў ў архівах, музеях і бібліятэках, фатаграфаванне, падрыхтоўка відэа- і аўдыёзапісаў.

Роля "Энцыклапедыі літаратура і мастацтва" (у 5-ці т.), бібліяграфічнага

даведніка "Беларускія пісьменнікі" (у 6-ці т.), шматтомнага выдання "Памяць" і часопіса "Роднае слова" ў пашырэнні і паглыбленні ведаў ў галіне літаратурнага краязнаўства.

Штогадовае Свята беларускага пісьменства і друку ў старажытных гарадах Беларусь

Значэнне дысцыпліны "Літаратурнае краязнаўства" ў падрыхтоўцы будучых настаўнікаў-філолагаў.

1.3 Гісторыя станаўлення і развіцця агульнага і літаратурнага краязнаўства ў Беларусі

1.3.1 Вытокі краязнаўства

Ф. Скарына аб родным краі. Першыя спробы вывучэння краю ў эпоху Сярэднявечча. Пачатак навуковага асэнсавання значнасці краязнаўчых даследаванняў пад уплывам ідэй Адраджэння. Збіральніцкая дзейнасць Радзівілаў, Сапегаў, Храптовічаў, Агінскіх. Вывучэнне духоўнай і матэрыяльнай культуры асобных мясцовасцей Беларусі Я. Ласіцкім і С. Рысінскім.

1.3.2 Краязнаўства ў XIX ст.

Уплыў на яго пашырэнне Віленскага універсітэта і створанага пры ім Віленскага музея старажытнасцей. Першыя краязнаўчыя таварыствы на тэрыторыі Беларусі. Роля газеты "Наша ніва" ў прапагандзе краязнаўчых матэрыялаў. Роля чытанак для школы Цёткі, К. Міцкевіча, В. Ластоўскага і Я. Лёсіка ў зараджэнні школьнага краязнаўства.

1.3.3 Краязнаўчая праца ў 20-я гады XX ст.

Актывізацыя краязнаўчай працы. Краязнаўства і палітыка беларусізацыі. Роля Інстытута беларускай культуры ў арганізацыі краязнаўчага руху. Дзейнасць Цэнтральнага бюро краязнаўства пры Інстытуце беларускай культуры. 1-я Усебеларуская краязнаўчая канферэнцыя (1924). 1-ы Усебеларускі краязнаўчы з'езд (1926). Роля часопісаў "Наш край" і "Асвета". Актыўныя арганізатары і ўдзельнікі краязнаўчага руху: Я. Колас, З. Бядуля, М. Гарэцкі, Ц. Гартны, Б. Эпімах-Шыпіла, К. Крапіва, В. Самцэвіч, П. Самцэвіч. Станаўленне асноўных форм пазакласнай краязнаўчай працы ў школе. Гурток як цэнтр па вывучэнні роднага краю і літаратуры рэгіёна. Роля М. Каспяровіча ў папулярызацыі літаратурна-краязнаўчых заняткаў у школе.

1.3.4 Краязнаўства ў 30-я гады XX ст.

Згортванне краязнаўства, у тым ліку і школьнага, яго прычыны. Ліквідацыя краязнаўчых арганізацый. Лёс знакамітых краязнаўцаў.

1.3.5 Развіццё агульнага і літаратурнага краязнаўства ў пасляваенныя гады

Прыняцце закона "Аб умацаванні сувязі школы з жыццём і аб далейшым развіцці народнай адукацыі ў СССР" (1958) і яго роля ў паляпшэнні краязнаўчай працы ў школе.

1.3.6 Краязнаўства на сучасным этапе

Важнейшыя дасягненні. Вучоныя-краязнаўцы: В. Грыцкевіч, М.

Ермаловіч, У. Калеснік, І. Казакова, В. Ліцвінка, В.Ляшук, А. Мальдзіс, У. Содаль, А. Фядсоік і інш. Настаўнікі-краязнаўцы. Пытанні літаратурнага краязнаўства на старонках часопіса "Роднае слова".

2 Літаратурныя музеі як навукова-даследчыя і навукова-метадычныя цэнтры краязнаўства

Музеязнаўства як навуковая дысцыпліна, якая вывучае гісторыю развіцця музеяў, іх грамадскія функцыі, тэорыю і методыку музейнай справы.

Закон "Аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь" (2005). Агляд сеткі дзяржаўных музеяў на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Дзяржаўныя літаратурныя музеі.

2.1 Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы

Заснаванне і адкрыццё музея. Дзейнасць У.Ф. Луцэвіч. Навукова-даследчая дзейнасць супрацоўнікаў музея. Традыцыя правядзення штогадовага літаратурнага свята "Купалаўскія чытанні". Калекцыя музея. Архіў У.Ф. Луцэвіч. Фонд ушанавання памяці Я. Купалы.

Філіялы музея - Літаратурны музей у в. Вязынка Маладзечанскага раёна Мінскай вобласці, Літаратурны музей у в. Ляўкі Аршанскага раёна Віцебскай вобласці, Літаратурны музей "Акопы" ў Лагойскім раёне Мінскай вобласці, Літаратурны музей у в. Яхімаўшчына ў Маладзечанскім раёне Мінскай вобласці.

2.2 Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа

Заснаванне і адкрыццё музея. Дзейнасць Д.К. Міцкевіча. Навукова-даследчая праца супрацоўнікаў музея. Выданне зборнікаў артыкулаў, успамінаў, бібліяграфічных даведнікаў. Штогадовае свята "Каласавіны". Коласаўская гасцёўня. Калекцыя музея.

Мемарыяльны комплекс "Мікалаеўшчына" ў Стаўбцоўскім раёне Мінскай вобласці - мемарыяльныя сядзібы "Смольня", "Акінчыцкая лясная камора", "Альбуць", "Ласток". Правядзенне штогадовага міжнароднага фестывалю "Сымон-музыка".

2.3 Літаратурны музей Петруся Броўкі

Заснаванне і адкрыццё музея. Калекцыя музея. Сучасная экспазіцыя музея.

Філіял музея - Хата-музей Петруся Броўкі ў в. Пуцілкавічы Ушацкага раёна Віцебскай вобласці.

2.4 Літаратурны музей Максіма Багдановіча

Заснаванне і адкрыццё музея. Адметнасць пабудовы экспазіцыйных раздзелаў музея. Калекцыя музея. Сучасная экспазіцыя музея.

Філіялы музея - "Беларуская хатка" ў Мінску, фальварак Ракуцёўшчына ў Маладзечанскім раёне Мінскай вобласці.

2.5 Іншыя музеі

Мінскі музей гісторыі беларускай літаратуры. Філіялы, аддзелы, кампазіцыі пры гісторыка-краязнаўчых музеях, прысвечаныя пісьменнікам-

землякам. Комплексныя музеі (Цэнтральны дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва Беларусі). Літаратурныя і літаратурна-краязнаўчыя музеі на грамадскіх пачатках. Школьныя музеі.

3 Рэгіянальнае літаратурнае краязнаўства

Адміністрацыйны падзел Рэспублікі Беларусь. Гісторыка-культурныя рэгіёны Беларусі (Цэнтральная Беларусь, Паазер'е, Падняпроўе, Палессе, Панямонне). Паняцце пра край.

Літаратурныя і культурныя традыцыі рэгіёна. Адметнасць вуснай народнай творчасці краю. Легенды, паданні, казкі, запісаныя на тэрыторыі краю і адлюстраванне ў іх гісторыі з'яўлення назваў рэк, азёр і населеных пунктаў. Назвы паселішчаў, звязаных з жыццём і дзейнасцю беларускіх пісьменнікаў. Рамёствы. Адметнасць мовы рэгіёна і яе выкарыстанне ў творах пісьменнікаў-землякоў.

Родны край у літаратурных помніках старажытнасці. Беларускія летапісы пра падзеі і дзеячары вобласці, раёна, горада, іншага населенага пункта. Літаратура эпохі Адраджэння і родны край. Рэгіянальная літаратура ў складзе Рэчы Паспалітай і Расійскай імперыі. Мясцовыя друкарні. Пісьменнікі-землякі. Творы беларускіх пісьменнікаў на беларускай і польскай мовах. Рускія пісьменнікі і Беларусь. Адметнасць рэгіянальнай літаратуры ў пачатку ХХ стагоддзя. Пісьменнікі-землякі ў час Вялікай Айчыннай вайны, іх творы аб родным краі. Рэгіянальная літаратура ў пасляваенны перыяд.

Рэгіянальная літаратура на сучасным этапе. Стварэнне ў абласных і раённых цэнтрах літаратурных аб'яднанняў і аддзяленняў Саюза пісьменнікаў Беларусь Выданне альманахаў. Рэгіянальная літаратура ў мясцовым друку. Беларускамоўныя і рускамоўныя пісьменнікі-землякі.

Родныя мясціны як крыніца натхнення для пісьменніка. Родны край (прырода, помнікі, мова, людзі) у творах мастацкай літаратуры. Прататыпы літаратурных герояў. Родныя, блізкія і знаёмыя пісьменнікаў-землякоў. Іх радаводы.

Ушанаванне памяці знакамітых пісьменнікаў: помнікі, сядзібы-музеі, кватэры-музеі, хаты-музеі, назвы плошчаў, заказнікаў, паркаў, вуліц, наданне імя пісьменніка культурна-асветным установам, установам адукацыі, назначэнне імянных стыпендый студэнтам ВНУ і г.д.

4 Арганізацыя літаратурнага краязнаўства ў школе

Краязнаўчая праца па літаратуры, яе роля ў эстэтычным і патрыятычным выхаванні вучняў. Патрабаванні да адбору краязнаўчага матэрыялу: навуковасць, дакладнасць фактаў, іх пазнаваўчы і выхаваўчы патэнцыял. Выкарыстанне краязнаўчага матэрыялу на уроках пры вывучэнні біяграфіі пісьменніка і гісторыі літаратуры.

Асноўныя віды і формы пазакласнай літаратурна-краязнаўчай працы.

4.1 Гурток

Гурток як асноўная форма арганізацыі пазакласнай літаратурна-краязнаўчай працы. Віды літаратурна-краязнаўчых гурткоў: фальклорныя, гісторыка-літаратурныя, прысвечаныя пісьменніку-земляку або групе пісьменнікаў, гурткі змешанага тыпу. Планаванне, склад і змест працы. Разнастайнасць форм заняткаў у літаратурна-краязнаўчым гуртку. Школьны літаратурна-краязнаўчы друк. Вывучэнне літаратурнай геаграфіі роднага краю праз складанне літаратурных карт, афармленне стэндаў і выстаў.

4.2 Літаратурныя экскурсіі

Адукацыйнае і выхаваўчае значэнне літаратурнай экскурсіі. Этапы падрыхтоўкі экскурсіі, іх паслядоўнасць і ўзаемасувязь. Тыпы экскурсій на літаратурныя тэмы (па мясцінах, звязаных з жыццём і творчасцю аднаго пісьменніка; некалькіх пісьменнікаў, аб'яднаных жыццёвым і творчым шляхам; па літаратурных мясцінах рэгіёна; змешаныя экскурсіі). Спецыфіка і тыпы экскурсійных аб'ектаў у літаратурных экскурсіях. Прыёмы асвятлення літаратуры пэўнага гістарычнага часу, узнаўленне яго характэрных рыс для раскрыцця літаратурнага перыяду або перыяду жыцця і творчасці мастака слова. Асвятленне ў экскурсіях літаратурна-краязнаўчага матэрыялу, вуснай народнай творчасці. Выкарыстанне літаратурных твораў для раскрыцця экскурсійнага аб'екта, прыём літаратурнага мантажу. Уключэнне ў экскурсію запісаў майстроў мастацкага слова, пісьменнікаў. Завочная экскурсія на літаратурную тэму.

4.3 Вечары

Падрыхтоўка да краязнаўчага вечара: выбар тэмы і формы правядзення, вызначэнне ініцыятыўнай групы і размеркаванне індыўдуальных заданняў. Рэгіянальны характар вечара. Віды літаратурна-краязнаўчых вечароў: вечары, прысвечаныя пісьменніку-земляку, групе пісьменнікаў пэўнага рэгіёна, тэме роднага краю ў літаратуры і іншых відах мастацтва.

4.4 Літаратурна-краязнаўчы музей

Стварэнне музея. Савет музея. Збор, улік і захаванне матэрыялаў музея. Экспазіцыя школьнага літаратуразнаўчага музея. Экскурсія ў музей. Выкарыстанне яго матэрыялаў у вучэбна-выхаваўчай працы школы.

СПІС
АСНОЎНАЙ І ДАДАТКОВАЙ ЛІТАРАТУРЫ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ

Асноўная

1. Беларуская энцыклапедыя. Т. 1-18. Мн., 1996 - 2004.
2. Каспяровіч М. Краязнаўства. Мн., 1929.
3. Кулажанка Л., А. Мальдзіс, С. Сачанка. Літаратурныя мясціны Беларусі: Краязнаўчы даведнік: для настаўнікаў: У 3-х кн.: Кн.: 1: Брэсцкая, Віцебская і Гомельская вобласці. Мн., 2000.
4. Ляшук В.Я. Вывучэнне беларускай літаратуры ў школе: Псторыка-метадычны нарыс (даваенны перыяд). Мн., 1994.
5. Ляшук В.Я. Літаратурнае краязнаўства ў школе. Мн., 1991.
6. Методыка выкладання беларускай літаратуры / пад агульнай рэдакцыяй В.Я. Ляшук. Мн., 2002.
7. Миронов Н.А. Литературное краеведение. М., 1985.
8. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: У 5 т. Т. 1-5. Мн., 1984-1987.

Дадатковая

1. Азгур З. Незабыўнае. Мн., 1962.
2. Азёры Беларусі ў легендах і паданнях / Складальнік А.М. Ненадавец. Мн., 2003.
3. Александровіч С. Тут зямля такая... Мн., 1985
4. Грыцкевіч В. Нашы славытыя землякі. Мн., 1984.
5. Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Мн., 1990.
6. Историческое краеведение Белоруссии: Учеб. пособ. Мн., 1980.
7. Казакова І.В. Каменны пояс: Славунасці нашай зямлі. Мн., 2004.
8. Касимов Н.Л. Литературно-краеведческий кружок в школе. М., 1963.
9. Кахановіч Г. "Адчыніся, таямніца часу". М., 1984.
10. Лепешев И.Я. Литературно-краеведческий кружок (Из опыта). Мн., 1969
11. Літаратурная Берасцейшчына: краязнаўчыя нарысы, партрэты, артыкулы / В.Я. Ляшук, Г.М. Снітко. Мн., 2008
12. Лыч Л.М. Краязнаўства - крыніца ведаў і нацыянальнага сталення. Мн., 2004.
13. Мальдзіс А. Падарожжа ў XIX ст. Мн., 1969.
14. Махнач А.І. Нізок і краязнаўчыя нарысы. Мн., 1998
15. Мікута В., Качаткова П., Шубіна Т. Літаратурны музей Максіма Багдановіча. Мн., 1996.
16. Мысліцелі і асветнікі Беларусі: Энцкл. даведнік, Мн., 1995.
17. Патриотическое воспитание на уроках литературы. Из опыта работы словесников в Белоруссии. Мн., 1985.

18. Пяткевіч А.М. Літаратурная Гродзеншчына: Мясціны. Людзі. Кнігі. Мн., 1996.
19. Рабкоў І.І. Пазакласная праца па беларускай літаратуры. Мн., 1967.
20. Республика Беларусь: Энциклопедия в 7 т. Мн., 2005-2008.
21. Рэспубліка Беларусь: Вобласці і раёны. Мн., 2004.
22. Содаць У.І. Людзьмі звацца. Мн., 1977.
23. Строев К.Ф. Краеведение. М., 1967.
24. Там, дзе вежы Сафії: Полаччына літаратурная / уклад. Н. Гальпяровіча. Мн., 2003.
25. Туристская энциклопедия Беларуси / под ред. И.И. Пирожника. Мн., 2007.
26. Урбановіч У.А. Шляхамі паэтаў і іх герояў. Мн., 1971.
27. Шалуха В.Дз. Школьныя літаратурныя музеі: Даведнік. Мн., 1989
28. Шишигина К.Я. Музы Несвижа. Мн., 1986.
29. Янко М.Д. Литературное краеведение в школе. М., 1976.